

## USKRSNI OBIČAJI U SLATINAMA

U sklopu školskog projekta Slatinska baština, nakon proučavanja tradicionalnih slatinskih božićnih običaja, odlučili na sličan način proučiti tradicionalne uskrsne običaje u Slatinama. Pri istraživanju smo se držali već provjerene metode razgovora sa mještanima od kojih smo saznali najvažnije podatke. Osim toga, provjerili smo i na internetu što se nudi od podataka i usporedili sa već prije dobivenim podatcima iz upitnika. U istraživanju smo obuhvatili korizmeno i vazmeno vrijeme.



Kao rezultat svih tih istraživanja, nastali su projektni dani u sklopu kojih smo pokušali oživjeti stare običaje o kojima su nam govorili naši sugovornici. O tome smo napravili i prezentaciju u kojoj smo slikom i riječju pokazali sve što smo radili. U nastavku vam donosimo tekst onoga što smo saznali u ovom našem malom istraživanju.

### KORIZMA

Osim općepoznatih informacija o korizmenom razdoblju, orientirali smo se na neke posebne korizmene običaje u našem mjestu. Tako smo saznali da su za vrijeme korizme bile organizirane korizmene pobožnosti, posebno u vidu križnoga puta koji je bio organiziran petkom i nedjeljom poslijepodne. Bio je običaj da se u vrijeme korizme ide svakodnevno u crkvu na molitvu. Vrtile bi se vrčijake kad bi zamukla zvona. Više se molilo, a post je bio obvezatan. Osim u crkvi, i u domovima je bio organiziran intenzivan molitveni život. Na kominu su se sastajali svi članovi obitelji i susjedi, pa se molilo i pjevalo, najčešće Gospin plač. Prema sjećanjima nekih mještana, tijekom cijelog korizmenog razdoblja čuva se Božji grob, a u čuvanju su sudjelovali župani. Saznali smo i da se na Pokladni utorak, dan prije Pepelnice, kuhala praščeva glava, dok se ostatak svinje sušio na kominu.

No, krenimo redom. Kako smo saznali, nije bilo nekih posebnih običaja, izuzev onih svojstvenih svim dalmatinskim malim mjestima. U te običaje spadaju već spomenuto obvezatno prisustovanje misi i poslijepodnevnim obredima križnoga puta i blagoslova. Općenito se u prošlosti manje pjevalo u korizmi, nije se radilo nedjeljom i na značajnije blagdane, a nedjelja se iznimno poštovala. Tijekom

korizme nije bilo vjenčanja, krštenja ni ikakvih drugih slavlja jer se održavala korizmena pokora. U Velikom tjednu, od Velikog četvrtka do samog Uskrsa nije bilo ni sprovoda. Ispovjedi i pričesti su bile sastavni dio pripreme za Uskrs. Bratimi su se ispovijedali srijedom, a većina mještana prvog petka u mjesecu. Zanimljivo je da su se mještani ispovijedali rjeđe nego danas, najčešće dva puta godišnje.

Tijekom korizme, crkva nije bila ukrašena. Svi kipovi, raspela i slike u crkvi su bili prekriveni ljubičastim platnom kao znak žalosti. Pravili su se vijenci od crnike koji su se stavljali na prozore i vrata. Na oltaru je stajala Isusova kruna koja je podsjećala na Isusovu patnju, a napravio bi se i Isusov grob koji je bio ukrašen pšenicom i cvijećem. Crkvene zastave tijekom korizme nisu bile u crkvi. Tek na Veliku subotu bi se ukrašavali oltari cvijećem.

Pobožnost križnog puta je bila organizirana petkom (do Drugog svjetskog rata) i nedjeljom poslijepodne (nakon Drugog svjetskog rata). Većina mještana je dolazila na pobožnost, ponekad i do stotinu ljudi. Saznali smo da su neki vjernici, koji su živjeli dalje od crkve, znali preko cijelog sela, preko brda, hodati do crkve. Došli smo i do podatka da su srijedom i petkom stariji mještani znali dolaziti na pobožnost križnog puta i to u većem broju. Pobožnost križnog puta je bila organizirana svaki petak u korizmi s nakanama prema misalu iz 1879. godine i to kako slijedi:

- prvi petak poslije Pepelnice u čast trnove krune
- drugi petak u korizmi u čast kopla
- treći petak u čast čavala
- četvrti petak u čast platna kojim bijaše umotano mrtvo tijelo Isusovo
- peti petak u čast pet rana Isusovih
- i šesti, posljednji petak u korizmi, u čast Gospe od sedam žalosti i u čast krvi i tijela Kristovih.



Bratovštine su običavale, osim sudjelovanja u svetoj misi, sudjelovati u svim korizmenim pobožnostima. Svi su se članovi bratovštine sastajali u bratskoj kući gdje su pjevali duhovne pjesme. Kad ne bi mogli doći, u slučaju bolesti ili nekog drugog opravdanog razloga, zamijenio bi ih član obitelji. Članovi bratovštine su bili glavni organizatori svih pobožnosti, kako u samoj crkvi, tako i izvan nje. Osim toga, čistili su i uređivali, stavljali ljubičaste pokrove po crkvi, a pomagali su i mještanima u polju. Vodili su crkveni inventar, a imali su i kasu. Svi članovi bratovštine su se izmjenjivali pri nošenju križa na križnom putu. Na Veliki petak su palili oganj. Župani su čuvali Kristov grob.

U svim obiteljima su bile organizirane molitve kao dio korizmenih pobožnosti. Glava kuće je predvodila molitve, a među ostalim, molila su se i Žalosna otajstva. Cijela obitelj je sudjelovala u Putu križa, a za kominom se čitalo Evanđelje i pjevalo se Gospin plač. Uz obitelj su sudjelovali i susjedi, a u

gostionici su se pjevale korizmene pjesme kao Puče moj, O bići priljuti... Molilo se za sve žive i mrtve ukućane. Obvezni su bili pričest i ispovijed, uz molitvu i poticanje na dobra djela. Tako su mladi pomagali svojim roditeljima i susjedima u oranju poja, a vjerojatno i u drugim radovima. Petkom su se odvajali mali janjci od ovaca.

Tijekom korizme bio je čest post, ali i pokora. Postilo se najčešće petkom, od Pepelnice do Velike subote. Odricalo se masne hrane, cigareta i drugih užitaka. Tako su neki srijedom i petkom bili isključivo na kruhu i vodi, a drugi nisu konzumirali nikakve masnoće, meso, a ni mlijecne proizvode. Pokora je bila određivana prema svačijoj osobnoj odluci, a najčešće su se mještani pridržavali posta i nemrsa. Odricalo se nečeg najdražeg kako bi se jačala vjera i volja. Zanimljivo je da se kuća nije čistila tijekom cijele korizme, već tek iza Uskrsa. Na pokladni utorak od 23 do 23.30 h bi se zvonilo pola sata u veliko zvono te bi se time navijestio dolazak korizme. U tih pola sata se ostavljalo vremena da se pojede nešto masne hrane jer se od toga trenutka do Uskrsa takva hrana više nije smjela jesti.

Saznali smo da su korizmena jela bila: riba, blitva, tzv. mišancija, razno zelje, odnosno, kupus, špinat i slično. Popularan je bio bakalar, spomenut nam je bakalar na bijelo, a jela se i riblja juha. Bratovština bi na Veliki petak za pjevače, župane i sve radnike u crkvi i oko nje pripremila bakalar. Neki mještani su nam spomenuli da se jeo i grah, a pošto su Slatine i ribarsko mjesto, jelo se sve što bi ribari ulovili: mol, orada, srdele...

U korizmi su se pjevale posebne duhovne pjesme, najčešće tužne pjesme iz pjesmarice. Saznali smo pojimene za ove pjesme: Gospin plač, Stala Majka pod raspelom, Pištule izvađene iz Svetog pisma, Ja se kajem, Prosti moj Bože, O bići priljuti, Puče moj, Klanjam ti se smjerno, Tebi vapim, Na maslinskoj tužnoj gori, pjesme od Puta križa, Puna tuge Majka staše.



Saznali smo još niz zanimljivosti od starijih mještana, npr.:

- ukoliko bi Uskrs bio kasno u toj godini, procesija sv. Josipa bi se obavila s kipom oko crkve na sam blagdan, a ukoliko bi bio rano, procesija sv. Josipa bi se obavila tri nedjelje nakon Uskrsa.
- Tijekom korizme, mještani su bili tužni zbog Isusove muke. Nije se radilo, već se prisjećalo Isusova života.

- Pete korizmene nedjelje je bila organizirana pobožnost Presvetom sakramantu. Klanjanje je trajalo cijeli dan, od 10h do 18 h. Svećenik bi napisao na papir obavijest koje pleme (obitelj) bi se trebala klanjati u koji sat i tu obavijest bi zalijepio na vrata crkve.
- U Velikom tjednu se nisu zvonila zvona, već su se vrtjeli vrčijake.
- Nikakva slavlja i fešte, nisu bile dopuštene.

## VELIKI TJEDAN

### CVJETNICA

Na Cvjetnicu je u župi bila misa i procesija. Na misi se pjevala Muka tako da je župnik pjevao Isusove riječi, a zbor ostatak teksta. Zbor je činilo šest pjevača. Saznali smo da su pjevače zvali kantači, a neki mještani su spomenuli pučki zbor. Muka se pjevala i na Veliki četvrtak, pa bi cijela misa trajala i dva do tri sata.



Na Cvjetnu nedjelju su se brale maslinove grančice i grančice lovora, a ponekad i palmine grančice. Grančice je prije procesije blagoslovio svećenik. Te grančice su se nosile na polja da čuvaju zemlju i ogradu od svakoga zla. Grančice su se i plele, a oltari u crkvi su bili okićeni maslinovim grančicama. Bralo se i cvijeće koje se stavljalno po kućama. Za procesiju se bralo razno cvijeće: jaglac (u Slatinama se zove bobolj), visibaba kojom bi se okitio Božji grob te ostalo cvijeće koje je tada bilo u cvatu, odnosno ono cvijeće koje bi mještani imali u svom vrtu. Neki su nosili cvijeće iz svojih lončanica (pitara), pa i žito, pšenicu, maslinu i favor.

Procesija za Cvjetnicu je išla kroz cijelo selo, sve do vrha sela, a zaustavljala se na četiri mjesta da bi se pomolili. Neki kažu da nije išla kroz cijelo selo, već samo oko crkve, no to je bilo povezano s povijesnim okolnostima, tj. u vrijeme komunizma procesija je bila oko crkve, dok je u današnje vrijeme kroz cijelo selo. Spominje se još i procesija koja je išla od crkve do bratske (svećenikove) kuće.

Na prozorima crkve su gorjele svijeće, a sama crkva je bila u mraku. Na prozorima obiteljskih kuća su također gorjele svijeće, a bile su izložene i slike Isusa.

Pjevale su se pjesme o Isusovu ulasku u Jeruzalem. Došli smo i do podatka da su se od crkve do pekare pjevale Litanije Srca Isusova. Pjevalo se još i Puće moj, a bacalo bi se cvijeće. Saznali smo i da bi priko cilog šimotorija nosili ferale i masline.

Za prigodu procesije uglavnom starije žene, te one koje bi imale, bi nosile starinsku slatinsku nošnju, a na glavu bi stavljale rubac. Ostale žene bi obukle najsvečaniju odjeću, a neki mještani spominju i da se svečano oblačilo u sve korizmene nedjelje.

### VELIKI ČETVRTAK

Misa je u prošlosti bila ujutro, dok je u novije vrijeme u poslijepodnevnim satima. Na jutarnjoj misi bi se molila Jutarnja časoslova (oko sat i pol), a poslijepodne bi bila pjevana misa Večere Gospodnje. Na Veliki četvrtak bi se vezala zvona, pa se nije zvonilo zvonima, već vrčjakama kojima bi najčešće djeca zvala mještane na svetu misu hodajući selom. Na obredu Velikog četvrtka prale su se noge apostolima, a apostoli su bili bratimi – ljudi koji su brinuli o župi i o crkvenim dobrima. Osim bratima,



apostoli su bili i ministranti, dječaci – školarci od 3. do 6. razreda osnovne škole koji bi dobili na poklon poslije obreda sliku Isusove Posljednje večere ili molitvenik. Nakon mise, oltar se u crkvi pokrio, a presveti Oltarski sakrament se prebacivao u pomoćno Svetohranište.

Na Veliki četvrtak se na misi pjevala Muka, a poslije mise Gospin plač. Gospin plač bi pjevao zbor, kantači sa ženama. Svećenik bi pjevao Isusov dio, a žene Gospin. Zbor bi pjevao cijeli puk u crkvi. Nakon mise je bilo klanjanje. Neki kažu da je bilo sat vremena prije i sat vremena poslije mise, kao i danas. Klanjalo se po obiteljima. Župljeni bi na koljenima dolazili od ulaza do oltara. Ispred Božjeg groba bi svaka kuća, tj. obitelj, upalila svoju voštanicu (kandelu). U kućama se kuhalo zelje, a nisu se radili nikakvi teški poslovi.

## VELIKI PETAK



Običaji Velikog petka su vrlo bogati. Ujutro bi se rekla Jutarnja, a svi ostali obredi bi bili popodne. U crkvi bi gorio trokutni svijećnjak s 15 svijeća. Napravio bi se Božji grob koji se kitio cvijećem, kandelama i svijećama. U popodnevnim obredima se čitala Muka, bilo je klanjanje križu i ljubio se križ, a nakon toga je bila procesija selom sa Križnim putem. Zvana nisu zvonila, već bi djeca trčala selom i svakih 15 minuta vikala: „Ajte, braćo, na Gospodinov sprovod!“ Taj dan je bio strogi post i nemrs, kuhao se bakalar i fritule. Postili su i odrasli i djeca. Jeo se već spomenuti bakalar i zelje, odnosno, kupus, špinat ili blitva. Meso se nije jelo. Premda su neki stariji mještani spomenuli da je bio strogi post, dobili smo podatak i da su samo neki postili.

## VELIKA SUBOTA

Na Veliku subotu u crkvi se ništa nije događalo do navečer. Navečer je bilo organizirano ponoćno bdijenje koje je počinjalo kasno, oko 23 h (spominjalo se još i u 22 h, 21 h i u 20 h). Pred crkvom bi se upalio veliki oganj. Prije mise, sa zvonika, se bacalo smilje kojim se trebala upaliti vatra. Crkva bi bila u mraku sve do sata Uskrsa, odnosno do ponoći. U pola mise, svećenik bi rekao: „Slava Bogu!“, i otkrili bi se svi križevi. Blagoslovila bi se Usksna svijeća i oganj. Trojica bi blagoslovila svijećnjak s tri svijeće. Na bdijenju se pjevalo bez instrumenata, pjevali su samo pučki pjevači. Liturgija Usksnog bdijenja je toliko bogata da se u narodu govorilo da tko na Veliku subotu ne ide na misu, ne zna što je misa. U kućama je bila tišina te se molilo. Spremala se hrana koja se trebala nositi u crkvu na blagoslov. Žene bi mijesile sirnice (trevenice), crvenim lukom (kapulom) bi se bojala jaja. Pripremao se mladi ovčji i kozji sir, a na blagoslov bi se nosile i fritule i sirnice. Što se pisanica tiče, ukrašavale su se tradicionalno, odnosno, žene su kuhale jaja u kori od crvenog luka, a djeca su ukrašavala olovkom. Osim kapule, na jaja su se stavljali i listovi peršina, a sva jaja su bila bojana domaćim materijalima. U prošlosti nije bilo umjetnih boja za jaja, kao što ih danas ima.

## USKRS

Na sam Uskrs su bile tri mise. Ujutro je bila misa u sklopu koje se molila Jutarnja sa tri čitanja i tri psalma. Poslije toga je bila velika pjevana misa, a poslijepodne je bila misa sa blagoslovom jela. Neki

podatci nam govore kako je na jutarnjoj misi bio blagoslov hrane, dok bi velika misa bila poslje. Mještani su nam rekli kako se poslijepodne u crkvi molila krunica sa litanijama. Hrana se, dakle, nosila na uskrsno jutro na prvu misu ili prije prve mise na blagoslov, no neki su nam spomenuli da se hrana nosila i na Veliku subotu. Od hrane se nosilo ono što se imalo u kući, a najčešće tradicionalne uskrsne namirnice: jaja, sirnica, sol, kruh i kolači.



Za sam Uskrs se čestitalo i pohodilo. Dijelile su se sirnice, kolači i sl. Najčešće su se darivala djeca, ali i rodbina koja je dolazila iz grada. S obzirom da su u prošlosti svi bili siromašniji, i darivanje je bilo skromno, a djeca su najčešće dobivala slatkiše. Djeci su se usmenim putem prenosile priče o Isusu. Od davnina pa sve do današnjih dana, djeci su se pričale priče o Isusu, kako je bio mučen, kako je trpio i kako je uskrsnuo. Osim pričanja, često su se i čitale priče za kominom. Najčešće su priče pričale žene, a svaka bi svoju priču ispričala na svoj način. Za odlazak u crkvu ljudi su se odijevali najbolje što su mogli: muškarci su oblačili odijela, a žene su nosile marame ili su stavljale cvijet na glavu, a oblačile su i tradicionalne slatinske haljine s cvjetnim uzorcima. Općenito se uredno oblačilo, a neki spominju da su se nosile tamnije boje.

Nekoliko zanimljivosti:

- nedjelja prije Cvjetne nedjelje, zvana Gluha nedjelja, bila je rezervirana za klanjanje. Klanjanje se održavalo od 12h do 17h. Klanjalo se po plemenima. Svako pleme se klanjalo u određeno vrijeme po rasporedu koji bi napravio župnik. Ta tradicija se održala do danas.
- Za vrijeme komunizma nisu mogli slobodno isповijedati svoju vjeru.
- Što se procesije tiče, dobili bi raspored kako se ona organizira. Prvo je išao križ i tanki torci, potom tron (baldahin) ispod kojeg je svećenik, uz tron četiri ferali i četiri debela torca te djeca s vrčijkama.

## USKRSNO VRIJEME

Na Uskrnsni ponедjeljak misa se tradicionalno održavala ujutro u svetištu Gospe od Prizidnice, a u podne u mjestu. U svetište Gospe od Prizidnice se hodočastilo, bila je procesija i blagoslov i to od svetišta pa preko gore do mjesta Pucalina i onda u crkvu. Dolazili su vjernici čak iz Splita i okolice, te iz Zagore i pjevalo se cijelim putem.

„Kaštelani od sviju sela, Solinjani majka im vesela,

još su braća od susjedne Vranjice, veselo im lice.

Dođi puče, što se odstrani naš roditelj nije taki bio.

Iz daleka trkali bosi, svaki darak svojoj Gospo nosi.“



Ukoliko bi bilo toplo vrijeme, žene bi bosonoge išle na hodočašće. Išlo se sa zastavom, a zvonila su zvona. Dok nije bilo ceste, išlo se na magarcima ili, ako bi bila bonaca, brodovima. Manja djeca su nosila jaja i sirnicu za marendu.

Bio je i blagoslov polja, prvi na vrhu brda, na Pucalinu, a nekad i kod kuće. Po završetku mise, nekoliko ljudi bi se popelo na brdo iznad crkve i uputilo u pravcu zapada. Potom bi došli na vrh sela gdje bi ih čekali vjernici, te bi procesija išla do crkve. Kad se ukinuo blagoslov polja preko gore, onda bi se blagoslov održao pred crkvom u Prizidnicama. Stajalo se na četiri mjesta: Vežerovce, Bili put, Dračenica, Put Solina. Došli smo i do podatka da se polje blagoslivljalo na sv. Marka.

U uskrsnom vremenu bi se pjevale veselije pjesme jer se slavilo uskrsnuće Isusa. Pjevale su se pjesme iz pjesmarice, Gospine pjesme, te: Kraljice neba, Gospodin danas uskrsnu, Na nebu zora rudi, Na dan Božjeg uskrsnuća, Radujmo se Aleluja, Ispovidajte se.

Za blagdan Duhova je bila intenzivna duhovska priprema. Kao duhovska pobožnost se mjesec dana molila krunica. Išlo se u svetište Gospe od Prizidnice, bila je misa i blagoslov. Misa je bila ujutro i navečer. Subotu prije blagdana Duhova su bili slični običaji kao i na Veliku subotu, naime, bila je organizirana misa bdijenja.

Zanimljivosti:

- Naši stariji mještani su nam još otkrili i da bi tri dana prije Uzašašća oko crkve bio blagoslov polja, a na blagdan Uzašašća bi se ugasila uskrnsna svijeća. Svjećnjak s tri svijeće sedmi dan poslije blagdana Duhova, tj. na blagdan Presvetog Trojstva, bi se ugasio. Ostatak od te tri svijeće bi se podijelio narodu. Dan nakon Uzašašća (petak) bi se išlo u samostan sv. Križa u Arbaniju na misu.
- Jedna od pobožnih legendi u mjestu kaže da je jedan pustinjak iz Prizidnica sanjao je da će napraviti raspelo od masline i to odnijeti u sv. Križ u Arbaniji. I kada je to učinio, te stavio na oltar taj križ, iz njega je potekla krv.
- Nakon procesije na Uskrnsni ponедjeljak, kao i nakon sprovoda, čitala se matrikula, odnosno popis bratima. Tko ne bi bio tu, bio bi kažnjen.

Umjesto zaključka, ovo naše izlaganje ćemo završiti rečenicom koju nam je rekao jedan od naših sugovornika:

Zahvaljujemo Bogu na ovim lipim običajima koji su poštivali naši stari.